

УДК 329.14(477.83) "1930"

Маріанна Пиріг

ЛІВОРАДИКАЛЬНІ СИЛИ У САБОТАЖНИХ АКЦІЯХ 1930 РОКУ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

У статті досліджено роль ліворадикальних сил у саботажних акціях 1930 р. проти аграрної політики польської влади. Проаналізовано відносини комуністів та націонал-демократичних і націоналістичних сил під час подій літа-осені 1930 р. Визначено вплив наслідків акцій на становище КПЗУ у суспільно-політичному житті Західної України наприкінці 20-х – початку 30-х років ХХ ст.

Ключові слова: саботажні акції, "паціфікація", ліворадикальні сили, КПЗУ, аграрне питання, Західна Україна.

Політика польської влади у Західній Україні у міжвоєнний період характеризувалася постійними намаганнями полонізувати та асимілювати місцеве населення. Непросте становище на кінець 1920-х рр. склалося на селі, що проявилось у радикалізації настроїв сільського населення та організації різноманітних акцій та виступів, скерованих проти політики уряду. Така ситуація, та реакція на неї влади, викликала відповідні дії українських національно-демократичних партій.

Українські політичні сили міжвоєнного періоду в Західній Україні відзначалися значним різноманіттям політичних ідеологій. Вагому роль у суспільно-політичному житті українців відігравали й ліворадикальні партії та організації, що були представлені Комуністичною партією Західної України (далі – КПЗУ) та низкою підвладних їй партій та організацій. Оскільки, згідно з комуністичною ідеологією, ліві партії представляли не тільки робітничий клас, але й селян, КПЗУ не оминула увагою аграрної проблеми та намагалася брати активну участь в усіх проявах невдоволення населення діями польської влади на селі.

Метою дослідження є висвітлення ролі ліворадикальних сил у саботажних акціях 1930 р.

Завдання дослідження – охарактеризувати особливості діяльності комуністичних сил на теренах Західної України в умовах Другої Речі Посполитої; встановити позиції лівих радикалів серед українського населення; проаналізувати рівень їх організації на місцях; висвітлити особливості взаємин із іншими українськими національно-демократичними силами.

Зазначена проблема не знайшла достатнього висвітлення в наукових працях. Діяльність ліворадикальних сил, передусім, комуністів, активно висвітлювалася радянською історіографією [1–4]. Проте цим працям притаманне трактування проблеми виключно у рамках комуністичної ідеології. Таким чином, низка аспектів проведення саботажної кампанії залишалися недослідженими чи трактувалися авторами односторонньо. Це стосується, передусім, проблеми визначення політичної сили, що виступила не лише ініціатором, але й реалізатором цієї акції.

Для прикладу, можна навести праці І. Васюти [5–6]. У них автор, детально, аналізуючи процеси, що відбувалися в селі в Західній Україні, розглядає й саботажну акцію влітку 1930 р. Проте, трактує ці процеси виключно як наслідок зростання як впливів комуністичної ідеології, так і КПЗУ, а також як прояв боротьби селян проти визискувачів. І.Васюта абсолютно заперечує роль українських організацій у цих подіях, особливо націоналістів [5, с. 123–124]. Проте, у працях автора, виданих уже в незалежній Україні, його погляд на цю проблему дещо змінюється, що, безперечно, пов'язано із відсутністю потреби пристосовувати наукову роботу під вимоги офіційної радянської ідеології. У своїй праці І.Васюта уже не заперечує причетність ОУН до акції, але вказує, що це були лише окремі випадки, а рух за своїм характером є не національним, а соціальним [7].

Надзвичайно цінною для вивчення політики "паціфікацій", що стала наслідком саботажних акцій, є праця М. Швагуляка [8], який надзвичайно детально, на основі архівних джерел, частина яких уже не доступні, подає характеристику тих процесів, що відбувалися на західноукраїнських землях у другій половині 1930 р. Водночас, слід зауважити, що в умовах незалежної України, український ліворадикальний рух фактично залишається поза увагою дослідників. Таким чином, перегляд певних моменти в історії комуністичного руху залишається актуальним на сьогоднішній день.

Джерельною базою статті є документи Державного архіву Львівської області, а також матеріали тогочасної преси та видання КПЗУ.

Задля утвердження своєї влади польський уряд активно використовував складну аграрну ситуацію. 17 грудня 1920 р. прийнято закон, що сприяв заселенню українських територій під владою Польщі так званими "осадниками". Держава надавала переселенцям значну підтримку. Колишні військові, що відзначилися у боях під час українсько-польської війни, могли безкоштовно одержати з державного земельного фонду до 45 га землі. Польський уряд передбачав достатньо

високі темпи переселення колоністів у Західну Україну: "у 1921 р. – 8 тис., у 1922 р. – 12 тис., у 1923 р. – 20 тис. У тривалій перспективі передбачалося збільшити питому вагу польського населення на сході країни до 30 %" [9, с. 289]. Що характерно, влада розпочала проводити реформу на територіях, які ще не належали їй офіційно аж до березня 1923 р.

Аграрна ситуація у Західній Україні і без подібних акцій влади була складною. В середньому густота населення становила на 1 км² 95 осіб, на Станіславщині ж цей показник був узагалі критичний – 182 особи. Полісся не знало такої кризи (21 особа), проте й місцеві території були у своїй більшості непридатні для ведення повноцінного сільського господарства [10, с. 3].

Ударом для селян став закон про розпарцелювання (поділ землі на дрібні ділянки) великих маєтків саме на користь поляків. Українцям ж заборонялося купувати землю і навіть працювати у панських маєтках. Найбільш активно розпарцелювання та осадництво проходили у 1920–1924 рр., тобто під час першого етапу колонізації українських земель: "колоністи придбали близько 69 000 га землі, на яких поселилися 12 тис. польських сімей. На цьому першому етапі фактично вся розпарцельована земля стала власністю польських осадників, яких із членами сімей нараховувалося майже 60 тис." [11, с. 35]. Найактивніше поляки заселяли території Тернопільського воєводства, оскільки вони були найдешевшими, а також землі навколо Львова. Переважно це були дрібні селяни, або шукачі легкої наживи, що використовували аграрну реформу заради спекуляцій. Лише із середини 1920-х рр. українці теж отримали змогу придбати землю, проте за доволі високими цінами. Але навіть тоді від 50 до 75 % покупців були поляками.

Таким чином, аграрна ситуація у Західній Україні ускладнювалася, а опір селян став радикальнішим. Як зазначає, Б. Гудь "згідно з підрахунками самих польських вчених, тільки на Волині порівняно з 1914 р. за міжвоєнне двадцятиріччя кількість поляків більш ніж потроїлась...Якщо до цього додати, що середній розмір садиби військового осадника, який між іншим виконував ще й поліційні функції стосовно місцевого непольського населення, становив від 13 до 20 гектарів, то стає зрозуміло чому польські поселенці були об'єктом ненависті українців і час від часу ставали жертвою акцій підпільного націоналістичного руху" [12, с. 97]. Варто зазначити, що виступи селян були ініційовані не лише правими радикалами. Перші невдоволення на селі фіксуються ще на початку 1920-х рр. У 1922 р. на західноукраїнських землях було 4630 випадків непокори та сутичок із владою. У 1924–1928 рр. зафіксовано 3221 умисний підпал [11, с. 35].

На початку 1920-х рр. опір польській владі на селі був досить слабким, проте на кінець десятиліття під впливом агітації різноманітних політичних сил, як ліво- так і праворадикального спрямування, а також аграрної політики польського уряду ситуація кардинально змінилася. Мали місце постійні страйки та саботажні акції, організовані національно-демократичними силами, які особливо масштабно проявили себе наприкінці 1920-х рр.

Українські ліворадикальні сили Східної Галичини, що підпорядковувалися КПЗУ, змушені були теж приєднуватися до різноманітних акцій, протестів та виступів, задля збільшення підтримки серед українського населення. Оскільки, згідно із офіційною ідеологією, партія пропагувала безпосередню єдність робітників та селян у боротьбі за свої права та достойний рівень життя, прийняте рішення звернути увагу на роботу серед селянства, задля отримання необхідного електорату. Таким чином, на західноукраїнських землях ця теза виявилася не тільки у агітаційно-пропагандистській, але й у практичній діяльності.

Оскільки землі Східної Галичини та Волині традиційно залишалися у складі Польської держави аграрним краєм, селянство становило значну частину населення. Характерною рисою було й те, що соціальний поділ, зазвичай, співпадав на цих теренах із національною приналежністю. Таким чином, за впливи на селянство боролися різноманітні політичні сили, у тому числі й КПЗУ. Для того, щоб визначити конкретні напрями своєї політики, скласти план необхідних дій, КПЗУ ретельно вивчала соціально-політичне становище західноукраїнського села, зокрема за допомогою відповідних анкет, що розсилалися в місцеві партійні організації [13, с. 135].

Ліворадикальні сили робили наголос на боротьбі за соціальне визволення, пропагуючи класичні комуністичні ідеали, у той час, як інші партії та організації поєднували вимогу надання селянам земельних наділів та припинення колонізації із національними закликами. Впливи останніх, таким чином, виявилися домінуючими, проте зі зростанням визиску влади, зростали й радикальні революційні настрої, що частково створило сприятливі умови для комуністичної агітації.

Ще у 1925 р. на II з'їзді КПЗУ оголошено вимогу аграрної реформи, що передбачала передати усі нетрудові землі селянам без викупу, а їх поділ мали здійснювати вибрані селянами селянські комітети [10, с. 18]. Окрім цього, комуністи пропагували необхідність боротьби за виконання владою усіх обіцянок стосовно допомоги голодуючим бідним селянам, меліорації болотистих теренів Полісся, надання дозволу безкоштовного випасання худоби у лісах та на пасовиськах тощо. Усе це мало здійснюватися на тлі зближення українських та польських селян у боротьбі за спільну мету.

У 1927–1928 рр. як КПЗУ так і Комуністична партія Польщі (далі – КПП) були охоплені внутріпартійними дискусіями та конфліктами, в тому числі й між собою. Попри це, селянське питання не зникало із поля зору комуністів. Боротьбу за передання селянам землі без викупу вони тісно пов'язували із загальною ліквідацією безробіття серед робітників у Польщі, що, у зв'язку із наближенням економічної кризи, зростало в усій країні. 8 березня 1927 р. КПП оголосила, що селянські комітети домагаються "ліквідації сервітутів не селян, а уряду... Навколо кожної парцеляції мобілізуємо місцевих селян до боротьби, організовуючи їх у селянські комітети... почавши від протестів і демонстрацій аж до безпосередніх виступів" [14, с. 18]. Усе це свідчить про те, що ліворадикальні сили приділяли увагу розробці не тільки теоретичних, але й практичних аспектів вирішення селянського питання, що в умовах загальної економічної кризи надзвичайно гостро стояло у Польщі. Поступово комуністи, намагаючись враховувати настрої селянства, перейшли до практичних дій.

З 1927 р. починають відновлюватися організовані комуністами аграрні страйки, проте лише із другої половини 1928 р., після часткового подолання розколу усередині КПЗУ та "Сельробу" рух набрав широких масштабів. Особливу роль в цьому відіграло саме становлення останньої організації, адже уже в перший рік свого існування їй вдалося закріпитися на селі, маючи свої осередки у 1274 селах Східної Галичини та у 422 селах Волині [13, с. 138].

У листопаді 1928 р. ЦК КПЗУ, підводячи підсумки роботи, проаналізував проведені страйки, визначивши низку допущених помилок. Зокрема, проведення виступів на віддалених одна від одної територіях, відсутність належної координації з боку партійних осередків та низка інших упущень, що загалом зводили усі намагання партії фактично нанівець [3, с. 86].

На початку 1930 р. партія вирішила організувати масштабний аграрний страйк, що орієнтувався б на повстання аграрних робітників та сільської бідноти. Початок планувався весною із початком сезонних господарських робіт та поступово передбачалося наростання сили страйку, що мав досягти своєї вершини на жнива, в найбільш відповідальний час [15, с. 67]. До цього моменту, на переконання комуністів, рух мав би охопити уже всі терени Західної України, і, передусім, Східної Галичини.

Проте здійснити акцію за своїм попередньо розробленим планом комуністам не вдалося. Основна причина полягала в тому, що свою підпільну діяльність на селі у той час розгортала й інша радикальна сила – націоналісти. Рух, таким чином, набрав непередбаченого характеру. Несподіваним ударом для ліворадикальних сил став той факт, що почалася запланована ними масштабна акція на селі саме за ініціативи їх ідеологічних супротивників.

Активізація діяльності новоствореної Організації Українських Націоналістів (далі – ОУН) припадає саме на 1930 р. Кількість членів на західноукраїнських землях на цей час становила вже близько 600–700 осіб, що дозволило ОУН стати достатньо боєздатною та перейти до активних дій. На початку 1930 р. польський сейм розглянув нові законопроекти про колонізацію українських територій. Цей факт ОУН використала для оголошення саботажної акції, що розпочалася у липні 1930 р. Застосування саботажу було однією з основних тактик, що використовувались Українською Військовою Організацією (далі – УВО) впродовж 1920-х рр. Не дивно, що цей спосіб був обраний і для акцій улітку 1930 р. Акції саботажу скеровувалися як на нищення майна безпосередньо польських власників, так і залізничних об'єктів, телефонних та телеграфних проводів, мостів, складів, спалення магазинів [16, арк. 3].

Саботажна акція упродовж літа-осені 1930 р. та охопила фактично усі населені пункти українських земель під владою Польщі. Передусім, були пошкоджені маєтки польських генералів і воєвод, тобто тих, хто вважався безпосередніми ворогами українців, а, зокрема, селян на місцях. Як стверджували представники ОУН, для того, щоб ці акції не могли використати для своєї пропаганди комуністи, на місцях підпали бойовики залишали синьо-жовті прапорці [17, с. 180]. Масові підпали у Львівському, Станіславівському та Тернопільському воєводствах розпочалися у ніч з 15 на 16 липня, коли, у результаті навмисного підпалу, знищили власність генерала Мальчевського у селі Вислобоки.

На V з'їзді КПП зазначено, що заворушення на селі набирають "нечуваних обертів" і фактично виявляються "елементи справжньої громадянської війни". "Заграва пожарів на Західній Україні ... говорить про героїчну боротьбу на життя, і на смерть з польським імперіалізмом. З цим рухом не може вже дати собі раду поліція. Фашистівський уряд примушений звертатися до помочі армії, стрілкових і др. загонів" [18, с. 3].

До осені 1930 р. в пресі почали усе частіше лунати заклики припинити подібне свавілля українців і розпочати акцію з наведення порядку в краї. Повсюдно виникали так звані "комітети самооборони" (у Львові, Городку, Дрогобичі, Сокалі і ін.). Заклик до "реваншу" знайшов підтримку як у польському суспільстві так й у владних колах.

З жовтня 1930 р. кампанія згортається і акції уже не мають масового характеру. Причини згорання саботажу зі свого боку УВО пояснила лише у січні 1931 р. Один з основних чинників, що наводила УВО – "паніка" серед української інтелігенції, що розпочалася в перші дні "паціфікацій" [19, с. 5].

Проте, саме політика "умиротворення", "заспокоєння", відома під назвою "паціфікація", впроваджена у Західній Україні польською владою, є основною причиною припинення виступів. До цієї акції залучалися не тільки місцеві поліційні сили, але й понад 2 тис. поліцейських з Польщі, військові частини (ескадрони кавалерії 6-го корпусу війська польського) та молодіжні організації польських консерваторів (так зв. "стрільці"). Усі ці сили розділено на групи по 50–150 осіб. "Паціфікація" тривала упродовж 19 вересня – кінця листопада 1930 р. і одразу дала результати. У листопаді, наприклад, у Львівському воєводстві зареєстровано тільки 3 акти саботажу. У той же час 29 осіб було заарештовано, а з них справи 24-х передані до суду [20, арк. 6, 8].

Розслідуванню саботажних акцій приділено значну увагу влади. Доведено причетність конкретних політичних сил до тих чи інших випадків підпалів було лише у кількох випадках. Для прикладу, у серпні поліція звітувала про те, що із 55 акцій найбільш вірогідно 30 здійснені націоналістами, 19 справ розглядалися як такі, що, ймовірно, саботажами узагалі не були. Лише 6 акцій безапеляційно приписувалися УВО. У вересні із 109 акцій лише у 5 випадках доведено причетність націоналістів, ще у 79 вони були основними підозрюваними, проте 17 справ були справою інших сил. Загалом за серпень-жовтень 1930 р. проведено 180 акцій на теренах Тернопільського, Львівського та Станіславівського повітів, із яких у 41 випадку поліція не була впевнена чи це були саботажі, 14 акцій були приписані УВО, а 125 лише ймовірно були на совісті націоналістів, хоча могли належати й іншим політичним силам [21, арк. 6, 12, 15].

Польська влада та правоохоронні органи прагнули приписати усі протизаконні дії подібного характеру виключно українським організаціям, як право- так і ліворадикального характеру. Безперечно, це була не об'єктивна позиція. Для прикладу, коли мали місце підпали у селі Скрилові в жовтні 1930 р. та постраждалими були здебільшого українці, поліція твердила, що це було здійснено заради того, щоб скинути підозру на інших та змусити українців відмовитися від нічних варт [22, арк. 22]. Якщо націоналісти, у цьому випадку, повністю заперечували свою причетність до будь-яких дій, скерованих безпосередньо проти українців, то комуністичні сили таких звинувачень не відкидали. Ліворадикальні сили наголошували на тому, що й власність українців таки доволі часто страждала від підпалів та оскільки вони трактували її як "куркульську", то лише вбачали у цьому ознаки підтримки своєї ідеології на селі та початку своєї рідної пролетарської революції.

Таким чином, КПЗУ розглядалася як ще одна сила, що могла бути причетною, на думку польської поліції, до цих акцій. Безперечно, що у ситуації, що склалася, доволі важко визначити, які акції були дійсно виконані ОУН-УВО, а які – комуністами чи іншими політичними силами та організаціями. М.Швагуляк виділяє три типи акцій, що мали місце у Західній Україні улітку-восени 1930 р.: найменш чисельну групу становили підпали, здійснені самими польськими власниками задля одержання страхових компенсацій, другу частку представляла невелика кількість організованих, але частіше стихійних акцій, здійснених селянами під впливом комуністичної пропаганди, третя частина саботажів була здійснена націоналістами [8, с. 13].

Той факт, що комуністи не стали домінуючою силою у здійсненні саботажних акцій став визначальним для партії, щоб переосмислити свою діяльність, рівень організації на місцях та впливи на населення. Безпосереднім завданням КПЗУ в цій ситуації було охопити цей рух, максимально скористатися із ситуації, що склалася. Проте, належним чином виконати це партії не вдалося. ЦК КПЗУ повністю визнав свій провал у намаганні взяти під свій контроль саботажні акції влітку-восени 1930 р. Замість того, щоб їх очолити, організації КПЗУ та Комуністичного союзу молоді у грудні 1930 р. ЦК констатувало: "швидке наростання революційної ситуації, широка хвиля національно-визвольного руху застали нашу партію не підготовленою, не перебудованою для пристосування до наших умов, до рішаючи боїв проти фашистської диктатури. Останні події особливо яскраво виявили різку диспропорцію між зростом революційного руху і активністю партії, вони виказали недостатній зв'язок партії з масами, як в місті, так і на селі" [23, с. 9]. Про те, що комуністичні діячі були не готові до таких подій, свідчить, той факт, що не було розроблено і, звичайно, реалізовано чіткого плану акцій, оголошувалися лише загальні директиви. Характерною є позиція Станіславівського окружного комітету, який узагалі відмовився бути якоюсь мірою дотичним до цих акцій, трактуючи їх як боротьбу двох націоналізмів між собою [23, с. 11]. Таку позицію підтримувала частина комуністів, впевнених, що саботажні акції є лише ознакою переростання тертя між українською та польською буржуазією у конфлікт, який призвів до ліквідації їх союзу [23, с. 11]. Проте, ЦК повністю заперечував таке трактування подій. Керівництво партії було переконане, що подібні конфлікти є лише своєрідним торгом з боку української буржуазії за вигідніші для неї ж

умови цього союзу. Політика "паціфікацій", скерована фактично проти усього українського, в комуністичному трактуванні перетворювалася на намагання польських владних кіл закріпити свої позиції у Західній Україні, заставляючи, таким чином, своїх союзників бути більш слухняними.

Дії УВО узагалі трактувалися як акції своєрідного посередника для здійснення тиску на польську владу. Окрім того основним завданням УВО, на думку комуністів, було в першу чергу перехоплення революційних настроїв мас [23, с. 14–15]. Ліворадикальні сили не заперечували, що УВО таки причетна до низки підпалів, проте стверджувала, що це жодним чином не означає, що увесь рух був організований цією силою. Звучали навіть твердження про те, що участь бойовиків УВО в кампанії демонструє поширення революційних гасел навіть на представників націоналістичної сили, що по суті завжди виступала за приватну власність [24, с. 34].

Керівництво КПЗУ визнало, що партія не змогла проявити себе належними чином і під час саботажної акції і в період "паціфікацій", оскільки не зуміла достойно організувати заходи протесту проти політики влади, у той час як українські національно-демократичні сили одразу розпочали активну роботу, в першу чергу, на міжнародній арені. Усі події, пов'язані з "паціфікаціями", детально документувалися та описувалися українськими діячами, щоб пред'явити як доказ порушення прав людини у Польській державі. До цієї справи активно залучали іноземних журналістів та представників політичних партій як свідків. У результаті українцям вдалося здобути постановку питання про відібрання Польщі мандату Ліги Націй на Східну Галичину у британському парламенті. І хоча проблема так і не була вирішена, питання становища українців у Східній Галичині на міжнародну політичну арену було винесено.

Комуністи ж лише наприкінці 1930 р. видали брошуру "Кривавий похід польського фашизму на окупованих землях Західної України", у якій подали перелік сіл, що постраждали від "паціфікацій" та приклади найбільш кричущих дій влади. Для прикладу, у селі Мшана коло Городка Ягейлонського фізичні покарання здійснювалися під детальним контролем військового лікаря, що і визначав максимальну допустиму кількість ударів. Невелика кількість польських селян, що подекуди виступали проти таких безчинств теж ставали жертвами поліції [25, с. 26]. У цій же брошурі комуністи подали своє трактування виступів націоналістів на міжнародній арені проти вчинення польською владою "паціфікацій". Вони наголошували, що все це здійснювалося лише для того, щоб, використовуючи ситуацію, представити себе в очах постраждалих як їх захисників і в той же час тримати їх подалі від революційної боротьби, що шкодить польському режимі, який насправді є "справжнім другом та союзником усіх українських сил", окрім ліворадикальних [25, с. 30].

Не могли не уникнути критики із боку комуністів й інші українські політичні сили за свою позицію у ставленні до подій 1930 р. Усі українські легальні партії, в тому числі УНДП, УСРП, УСДП відмежувалися від організації будь-яких саботажних акцій та категорично засудили їх. Таким чином, вони намагалися продемонструвати, що подібні дії є виключно справою рук радикалів, а не всього українського суспільства. Подібні заяви комуністи сприйняли як яскравий доказ міцного та дедалі сильнішого зміцнення союзу "української буржуазії з польським фашизмом" [23, с. 16]. Хоча до початку саботажної кампанії УНДО займало щодо аграрної реформи таку ж позицію, що й комуністи чи націоналісти. Про це свідчить заява ЦК УНДО у газеті "Свобода" від 23 березня 1930 р., тобто незадовго до початку акцій. У ній говорилося, що Центральний Комітет партії протестує проти 4-х урядових законопроектів про військову колонізацію на українських і білоруських землях, в той час, коли українське селянство страждає від малоземелля. Рішуче ЦК протестував проти планів уряду щодо продажу колоністам української церковної землі на Холмщині і Підляшші [26, с. 1]. Навіть під час проведення кампанії влітку УНДО ще не робило гучних заяв щодо ОУН чи інших радикально налаштованих сил. Натомість націонал-демократи наводили приклади і само підпалів, і нищення майна окремими селянами з метою помсти. Виходили статті, у яких УНДО узагалі обурювалося звинуваченнями у масових пожежах українських сил: "польські газети нарobili великого крику про український саботаж...все без розбору в'яжуть з тайної військовою організацією...Накликують польське населення до відплати "зуб на зуб": за кожний польський фільварок пустити з димом три українські прихідства і три читальні, а за кожен польську хату десять або сто українських хат! Такої скаженої нагінки на українство від часів останньої війни ще не було" [27, с. 2].

У "Свободі" подано інформацію, згідно з якою, львівський воєвода визнав, що українці здійснили лише 50 % усіх підпалів. УНДО поставило цілком логічне питання: хто в дійсності чинив інші підпали і задля яких цілей. У будь-якому разі такий значний відсоток підпалів неукраїнськими силами змушував громадськість задуматися над тим кому ці акції були вигідними насправді [28, с. 2].

Глобальні промахи ліворадикальних сил не могли не вплинути на їх й так не надто стабільну позицію у суспільстві. Як зазначав ЦК КПЗУ, втрата голосів була доволі відчутною для партії, особливо враховуючи, що це супроводжувалося зростанням електорату їх основних політичних супротивників на виборах – націонал-демократів. Керівництво КПЗУ пояснило цю ситуацію на

власний лад: УНДО "при загальній страті голосів і впливів на ЗУ, в цілому ряді місцевостей втримало впливи в масах, а в деяких місцях навіть їх поширило підчас виборів на ЗУ. В деяких округах (головно в "паціфікованих" селах, Львів. Округа) УНДО скріпило свої впливи за наш рахунок" [23, с. 17–18].

Для того, щоб не втратити свої впливи на маси, комуністи вважали за потрібне використати ситуацію після проведення "паціфікацій", висунувши поряд із попередніми гаслами нові заклики. Зокрема, йшлося про необхідність організації мас бідних селян для вирубування деревини у будь-яких лісах для того, щоб після пожеж і руйнувань відбудувати свої оселі, відмові сплати податків, штрафів [24, с. 40–41]. Значна увага приділялася й національним домаганням, зокрема, проблемі закриття українських гімназій та шкіл.

Керівництво КПЗУ було переконаним у тому, що на кінець 1930 р. склалася сприятлива ситуація для комуністичної пропаганди та, в першу чергу, для відвоювання селян з-під впливу інших політичних сил. В основі цього мали стати селянські комітети та селянські відділи масової самооборони. Останні мали вести боротьбу із реквізіціями, побоями, арештами тощо. Проте, на практиці комуністи знову не змогли реалізувати намічених планів, адже якщо в 1930 р. в певних повітах існували їхні партійні організації, більша частина із них були ліквідовані як й інші українські осередки під час "паціфікацій". Для прикладу, комендант Лиської поліції, що у листопаді 1930 р. повідомляв про ліквідацію ймовірних філій КПЗУ та "Сельробу-єдності", з впевненістю стверджував, що навіть якщо якимось осередкам вдалося зберегтися після масштабних арештів, вони не проявляли ніякої активності узагалі. Ця ситуація була незмінною до кінця 1931 р. [29, арк. 21, 23, 29, 30].

Таким чином, участь українських ліворадикальних сил у саботажних акціях 1930 р. виявила їх неготовність проводити масові виступи населення та нести відповідальність за їх наслідки. В процесі саботажів проявилася нездатність комуністів реагувати на незапланований хід подій, належним чином активізувати свої осередки на місцях та взаємодіяти із іншими політичними силами навіть заради захисту українського населення на міжнародній арені. Проте керівництво КПЗУ зробило висновки із цієї ситуації та поставило за мету ліквідувати усі недопрацювання, адже ціною помилок була втрата електорату в Західній Україні лівими силами, що і так постійно намагалися утримати різними способами невисокий авторитет серед місцевого населення, що традиційно підтримувало національно-демократичні сили і обережно ставилося до будь-яких радикальних проявів.

Список використаних джерел

1. Васюта І. Формування робітничо-селянського союзу в революційній боротьбі на Західній Україні 1921–1939 / Васюта І. – Львів: Видавництво при Львівському державному університеті видавничого об'єднання "Вища школа", 1988. – 172 с.
2. Галушко Є. Нариси історії ідеологічної та організаційної діяльності КПЗУ в 1919–1928 рр. / Галушко Є. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1965. – 261 с.
3. Панчук М. "Білі плями" героїчного літопису: із історії Комуністичної Партії Західної України / Панчук М. – К.: Політвидав України, 1989. – 129 с.
4. Панчук М. Боротьба КПЗУ за ідейне й організаційне зміцнення партійних лав і посилення впливу на маси / Панчук М. – К.: Вища школа, 1982. – 198 с.
5. Васюта І. Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр. / Васюта І. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1971. – 222 с.
6. Соціально-економічні відносини на селі Західної України до возз'єднання (1918–1939) / Васюта І. – Львів: Вища школа, 1978. – 190 с.
7. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939) / Васюта І. – Львів: Каменяр, 2006. – 333 с.
8. Швагуляк М. "Паціфікація": польська репресивна акція у Галичині 1930 р. і українська суспільність / Швагуляк М. – Львів: [б. в.], 1993 – 52 с.
9. Кульчицький С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / Кульчицький С. В. – Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 1999. – 335 с.
10. Становище на селі і завдання партії (Тези, прийняті на II з'їзді КПЗУ). – Львів: Видання ЦК КПЗУ, 1926. – 32 с.
11. Смолей В. Польське цивільне і військове аграрне осадництво у Західній Україні: історико-правовий контекст (1919–1939 рр.) / Смолей В. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 111 с.
12. Гудь Б. Українці поляки: хто винен? У пошуку першопричин українсько-польського конфлікту першої половини ХХ ст. / Гудь Б. – Львів: Кальварія, 2000. – 192 с.
13. Лилик С. Селянське питання в діяльності КПЗУ / Актуальні проблеми історії КПЗУ. До 70-річчя створення партії / Лилик С. – Львів: Світ, 1990. – 321 с.
14. Komunistyczna Partia Polski. Komitet Centralny. Zbiór artykułów i materiałów dyskusyjnych. – Warszawa: Wyd-wo K. C. K. P. P., 1927. – 206 st.
15. Халупник І. Рільні страйки / Халупник І. – Львів: Видання ЦК КПЗУ, 1930. – 70 с.
16. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 205, оп. 1, спр. 962.
17. Ленкавський С. Український націоналізм. Твори. Т. 1. / За ред. О. Сича – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 600 с.
18. Ленський Ю. V з'їзд Компартії Польщі / Ленський Ю. // Наша правда. – 1930. – Ч. 5–6. – С. 1–27.
19. Останній виступ УВО, його причини та наслідки // Сурма – 1930. – Ч. 6–7. – С. 5.
20. Державний архів Львівської області, ф. 1, оп. 51, спр. 265.
21. Державний архів Львівської області, ф. 1, оп. 51, спр. 184.
22. Державний архів Львівської області, ф. 1, оп. 51, спр. 234.
23. Політична ситуація на Західній Україні та завдання КПЗУ (Тези IV-го Пленуму ЦК КПЗУ і резолюція ЦК КПЗУ з грудня 1930 р.). – Львів: Видавництво Центрального Комітету К.П.З.У., 1930. – 62 с.
24. Бараба Г.

Західно-Українське працююче селянство в боротьбі з окупацією / Бараба Гр. // Наша правда – 1930. – Ч. 5–6. – С. 28–72. 25. Кривавий похід польського фашизму на окупованих землях Західної України. – Львів: Видавництво Центрального Комітету МОДР-у З. У., 1930. – 32 с. 26. Наше становище // Свобода. – 23 березня 1930. – С. 1. 27. До чого це йде? // Свобода. – 31 серпня 1930. – С. 2. 28. Кому це потрібне? // Свобода. – 21 вересня 1930. – С. 2. 29. Державний архів Львівської області, ф. 121, оп. 3, спр. 779с.

Марианна Пыриг

ЛЕВОРАДИКАЛЬНЫЕ СИЛЫ В САБОТАЖНЫХ АКЦИЯХ 1930 ГОДА И ИХ ПОСЛЕДСТВИЯ

В статье исследована роль леворадикальных сил в саботажных акциях 1930 г. против аграрной политики польского правительства. Проанализированы взаимоотношения коммунистов и национал-демократических и националистических сил во время событий лета-осени 1930 г. Определено влияние последствий акций на положение КПЗУ в общественно-политической жизни Западной Украины в конце 20-х начале 30-х годов XX века.

Ключевые слова: саботажные акции, "нацификация", леворадикальные силы, КПЗУ, аграрный вопрос, Западная Украина.

Marianna Pyrig

RADICAL LEFT FORCES IN TAMPER SHARES IN 1930 AND THEIR CONSEQUENCES

In the article the role of the left radical forces in sabotage actions in 1930 against agrarian policy of Polish government is investigated. The relations between communists and national democratic and nationalistic forces during the events of summer-autumn in 1930 are analysed. Influence of consequences of actions on position of CPZU in social and political life of Western Ukraine at the end of 20th – beginning of 30th of XX century is determined.

Key words: sabotage actions, pacification, left radical forces, CPZU, agrarian question, Western Ukraine.

УДК 94(477)

Андрій Кліш

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ УКРАЇНСЬКОГО КАТОЛИЦЬКОГО СОЮЗУ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (30-ТІ РОКИ ХХ СТ.)

У статті проаналізовано ідейні засади, культурно-просвітню діяльність Українського католицького союзу в Східній Галичині у 30-х рр. ХХ ст., охарактеризовано його діяльність у сфері національного виховання молоді, співпраці з просвітніми організаціями.

Ключові слова: ідейні засади, культурно-просвітня діяльність, Український католицький союз, суспільно-християнський рух, Східна Галичина.

У Східній Галичині міжвоєнного періоду діяли десятки партій та громадських організацій. Достатньо авторитетними серед українців були політичні сили клерикального табору. Помітну роль у формуванні ідеології національно-культурницького руху відіграв Український католицький союз (УКС).

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження особливостей культурно-просвітньої діяльності УКС у Східній Галичині упродовж 30-х рр. ХХ ст.

Об'єктом дослідження виступають політичні та культурно-просвітні процеси у Східній Галичині як важливий чинник діяльності УКС з метою консолідації українства, формування національної свідомості.

Предмет дослідження – аналіз ідейних засад УКС у Східній Галичині упродовж досліджуваного періоду.

Мета публікації – дослідити ідейні засади УКС у Східній Галичині упродовж 30-х рр. ХХ ст.

Незважаючи на значну роль, яку відіграли представники суспільно-християнського руху упродовж міжвоєнного періоду, наукове вивчення цієї проблеми розпочалося лише наприкінці ХХ ст. Важливі напрями діяльності суспільно-християнської організації, зокрема УКС, висвітлені у працях М. Москалюка [1–2], у яких автор розглянув історію розвитку суспільно-християнського руху міжвоєнного періоду.